

مؤلفه های گفتمان تمدن ساز در بیانیه گام دوم از منظر قرآن و حدیث

مجتبی دولتی (نویسنده مسئول) - ^۱حسن دولتی^۲

چکیده

مهم ترین هدف در گام دوم انقلاب، خودسازی، جامعه پردازی، ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. برای تحقق این گام، نیازمند به منظومه و گفتمان فکری و عملی ای هستیم که توانایی این مهم را داشته باشد. به نظر می رسد تنها گفتمانی که توانایی لازم برای تمدن سازی را با تکیه بر نظام اعتقادی، تربیتی، آموزشی، سیاسی، اجتماعی و... داراست و می تواند زیست عمومی عصر حاضر را به سمت تحقق تمدن نوین اسلامی سوق دهد، گفتمان انقلاب اسلامی است. این گفتمان مبتنی بر اسلام به عنوان آخرین و کامل ترین دین و قرآن به عنوان کاملترین کتاب، نهج البلاغه به عنوان برترین کلام بلیغ امام معصوم، با قرائت و تفسیر امام خامنه ای (دام ظلّه) است. پژوهش حاضر، با بهره گیری از روش توصیفی - تحلیلی به تبیین مؤلفه های گفتمان مذکور می پردازد. حاکمیت الهی و اتکا به اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله، دفاع از کیان اسلامی،

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب
mdmd3807@gmail.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد عمران، گروه عمران، دانشگاه علوم و تحقیقات سیرجان

ملازمت دین و سیاست، تبعیت از مکتب اهل بیت علیهم السلام، پایبندی به ولایت فقیه، عدالت خواهی، مردم سالاری دینی، اقتصاد عدالت محور، استکبارستیزی، نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، دفاع مستضعفین و مظلومین و... از جمله مؤلفه های گفتمان تمدن ساز هستند.

کلمات کلیدی: تمدن نوین اسلامی، گفتمان انقلاب اسلامی، اندیشه سیاسی، قرآن، نهج البلاغه.

۱. مقدمه

از آنجایی که بنا به فرمایش امام خامنه ای (حفظه الله) مهم ترین هدف در بیانیه گام دوم انقلاب، خودسازی، جامعه پردازی، ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی عجل الله تعالی فرجه الشریف است، لذا برای تحقق این گام، نیازمند منظومه، مبانی و گفتمان فکری و عملی هستیم. گفتمانی که توانایی این مهم را داشته باشد. این پژوهش سعی دارد به این سؤال پاسخ دهد که «شاخص های و مبانی فکری و گفتمان تمدن ساز مورد تأکید در بیانیه گام دوم انقلاب کدام است؟». ما معتقدیم گفتمان حاکم بر بیانیه گام دوم انقلاب همان گفتمان اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله است. همچنین به نظر می رسد تنها گفتمانی که توانایی لازم برای پاسخگویی به نیازهای بشر امروز را با تکیه بر نظام اعتقادی، تربیتی، آموزشی، سیاسی، اجتماعی و... دارا است، گفتمان انقلاب اسلامی یا همان گفتمان اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله که در بیانیه گام دوم انقلاب نیز به آن اشاره شده است. این گفتمان دارای رهبری الهی، حکیم و اندیشمند بوده و هست، و می تواند زیست عمومی عصر حاضر را به بهترین شکل، نه تنها برای مسلمانان که برای انسان های آزاده عالم تأمین نماید، و در یک کلام تمدن نوین اسلامی را ایجاد کرده و زمینه ساز طلوع خورشید عظمای ولایت عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد. لذا در این پژوهش سعی داریم به روش توصیفی تحلیلی به بیان شاخص های، مبانی فکری مفهوم شناسی، بیان دال مرکزی و دال های شناور، غیریت و هژمون درگفتمان تمدن ساز با تکیه بر قرآن کریم، نهج البلاغه و اندیشه سیاسی امام خامنه ای به ویژه بیانیه گام دوم انقلاب، پردازیم.

پیشینه

پیشینه موضوع مقاله، پژوهشی که هم راستا باشد و مستقیماً به موضوع مقاله پرداخته باشد، تنها کتاب «هندسه گفتمان تمدن ساز» است که به بررسی شکلی و محتوایی گفتمان تمدن ساز پرداخته است. اما در موضوع تمدن سازی منابع مختلفی وجود دارد که به اختصار به دو مورد از آنها اشاره می کنیم. یکی از پژوهش های صورت گرفته، کتاب

«اندیشه تمدن نوین اسلامی» است. این اثر به لزوم توجه به دین حداکثری و تمدن سازی با رویکرد اسلامی پرداخته است. پژوهش دیگری که در این زمینه انجام شده است، کتاب «جستاری نظری در باب تمدن» است. این اثر به مفهوم تمدن، سازه های تمدنی، سیستم تمدنی و... پرداخته است.

۲. مفهوم شناسی «گفتمان» و مباحث پیرامونی آن

الف) مفهوم گفتمان در آثار اندیشمندان غربی

برای بررسی و بیان مؤلفه های گفتمان تمدن ساز، ابتدا باید به بررسی و تعریف مفهوم گفتمان پرداخت.

واژه گفتمان (discourse) از واژه فرانسوی koor -dis و لاتین -us discursus به معنای گفت وگو، محاوره و گفتار، و از واژه discurre به معنای طفره رفتن، از سر بازکردن، تعلق ورزیدن و... گرفته شده است. بنابراین، گفتمان در معنای اولیه، به چهار چوبی بیشتر از جمله توجه دارد و معانی متن را در ساختاری تنیده با کلیت آن جست و جو می کند؛ اما در زبان شناسی کلاسیک، واژه ها معنای خود را نه به واسطه ارجاع به واحدی بزرگ تر (متن یا جهان خارج)، بلکه از طریق رابطه ای که میان خود در درون نظام زبانی برقرار می کنند، به دست می آورند. این رابطه، بیانگر جایگاه خاصی است که واژه در برابر واژه های دیگر برای همیشه کسب نموده است (پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۶، ۱۵).

ب) دال مرکزی و دال های شناور «گفتمان»

هر گفتمان دارای دال مرکزی و دال های شناور است که در تعریف دال های مرکزی و شناور می توان گفت: دال مرکزی، نشانه ای، است که سایر نشانه ها دور آن گردآمده و درواقع، هسته مرکزی نظریه گفتمانی را شکل می دهد. نیروی جاذبه این هسته، نشانه های دیگر را به خود جذب نموده است (هوارث، ۱۳۸۸، ۵۳۵). به عبارت دیگر دال های مرکزی در گفتمان ها، آن مفهومی است که سایر مفاهیم گرد آن مفهوم معنا پیدا می کنند. همچنین

دال‌های شناور، دال‌ها و نشانه‌هایی هستند که معنای آن‌ها هنوز تثبیت نشده است و گفتمان‌های مختلف سعی در معنا دهی به آن‌ها را دارند (هوارث، ۱۳۸۸، ۵۱۵). به عبارت دیگر، دال‌های شناور مفاهیمی هستند که در حول دال مرکزی معنا می‌یابند. یک گفتمان سیاسی آنگاه تثبیت می‌شود که موقعیتی هژمونیک یابد. این موقعیت هژمونیک، بر یک چهارچوب منطقی استوار است پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۶، ۸۴). همچنین به عمل گردآوری اجزاء مختلف و ترکیب آن‌ها در یک هویت جدید مفصل بندی گفته می‌شود (هوارث، ۱۳۸۸، ۲۰۲). ضدیت یا غیریت، بر این نکته تأکید دارد که هر چیزی در ارتباط با «غیر» هویت می‌یابد (هوارث، ۱۳۸۸، ۵۵۴؛ حقیقت، ۱۳۷۸، ۵۱۵). نظریه گفتمان ریشه در امور تفسیری دارد و به نقش معنی‌دار اعمال اجتماعی و اندیشه‌ها در زندگی سیاسی توجه دارد (فیرحی، ۱۳۹۴، ۵۳).

ج) کیفیت شکل‌گیری «گفتمان»

هرگاه منظومه ای منسجم، منطقی، منظم و قابل دفاع مبتنی بر فرهنگ و اعتقادات یک جامعه شکل بگیرد به طوری که از سوی یک رهبر یا ایدئولوگ و یا فعال سیاسی و یا فرهنگی تبیین گردد و محور فعالیت‌ها، تبلیغات و جهت‌گیری‌ها قرار در آن جامعه گیرد، به نظام مدیریتی و رسانه ای آن جامعه جهت دهد و بر سرنوشت مردم و کشور تأثیر گذار باشد، رفتارهای سیاسی و اجتماعی خاصی را شکل دهد و پیرامون آن مخالفین و موافقین صف آرائی کنند؛ می‌گوییم گفتمان شکل گرفته است. به بیان دیگر هنگامی که یک مفهوم و یک معرفت در برهه ای از زمان در یک جامعه همه گیر بشود، آن مفهوم و معرفت تبدیل به گفتمان جامعه می‌شود. برای اینکه یک مفهوم و معرفت تبدیل به گفتمان بشود نیازمند تبلیغ و جریان ساز است. بنابراین، برای شکل‌گیری یک گفتمان باید کارها برنامه ریزی شده و تبلیغ و جریان سازی منسجم و منظم انجام شود (دولتی، ۱۳۹۹، ۱۹؛ دولتی، ۱۳۹۹؛ ج ۱، ۲۳). به عبارت دیگر گفتمان سازی «احتیاج دارد به برنامه ریزی و کار فعال و مثل دمیدن پیوسته در وسیله فشاری است که می‌تواند آب یا مایه حیات یا هوا را به نقاط مختلفی که

مورد نظر است، برساند. باید دائم با این دم دمید، تا این اشتعال همیشه باقی بماند. این کار هیچ نباید متوقف بشود و به برنامه ریزی احتیاج دارد. این گفتمان سازی برای چیست؟ برای این است که اندیشه دینی، معرفت دینی در مخاطبان، در مردم، رشد پیدا کند. اندیشه دینی که رشد پیدا کرد، وقتی همراه با احساس مسئولیت باشد و تعهد باشد، عمل به وجود می آورد و همان چیزی می شود که پیغمبران دنبال آن بودند. فرهنگ صحیح، معرفت صحیح، در مواردی بیدارباش، در مواردی هشدار؛ اینها کارکردهای تبلیغ است؛ آثار و نتایجی است که بر تبلیغ مترتب می شود» (امام خامنه ای، ۱۳۸۸/۹/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۸۵۱۳>).

د) جایگاه و هدف والای «گفتمان» از منظر امام خامنه ای

از منظر امام خامنه ای «گفتمان یک جامعه مثل هواست، همه تنفسش می کنند؛ چه بدانند، چه ندانند؛ چه بخواهند، چه نخواهند. باید این گفتمان سازی انجام بگیرد؛ که البته نقش رسانه ها و بالخصوص نقش روحانیون و نقش بزرگان و اساتید دانشگاهی حتما نقش بارز و مهمی است» (امام خامنه ای، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۱۸۴۵۳>).

رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره هدف و اهمیت گفتمان سازی می فرمایند: «گفتمان یعنی یک مفهوم و یک معرفت همه گیر بشود در برهه ای از زمان در یک جامعه. آن وقت، این می شود گفتمان جامعه. این، با کارهای جداجدای برنامه ریزی نشده، حاصل نخواهد شد؛ این کار احتیاج دارد به برنامه ریزی و کار فعال و مثل دمیدن پیوسته در وسیله فشاری است که می تواند آب یا مایه حیات یا هوا را به نقاط مختلفی که مورد نظر است، برساند. باید دائم با این دم دمید، تا این اشتعال همیشه باقی بماند. این کار هیچ نباید متوقف بشود و به برنامه ریزی احتیاج دارد. این گفتمان سازی برای چیست؟ برای این است که اندیشه دینی، معرفت دینی در مخاطبان، در مردم، رشد پیدا کند. اندیشه دینی که رشد پیدا کرد، وقتی همراه با احساس مسئولیت باشد و تعهد باشد، عمل به وجود می آورد و همان چیزی

می شود که پیغمبران دنبال آن بودند. فرهنگ صحیح، معرفت صحیح، در مواردی بیدارباش، در مواردی هشدار؛ اینها کارکردهای تبلیغ است؛ آثار و نتایجی است که بر تبلیغ مترتب می شود» (امام خامنه ای، ۲۲/۹/۱۳۸۸ - <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۸۵۱۳>).

ه) تمدن

برخی از اندیشمندان در تعریف تمدن آورده اند: «تمدن عبارت است از مجموعه دانش ها، هنرها و فنون و آداب و سنن، تأسیسات و نهادهای اجتماعی که در پرتو ابداعات و اختراعات و فعالیت های افراد و گروه های انسانی طی قرون و اعصار گذشته توسعه و تکامل یافته و در تمام قسمت های یک جامعه و یا چند جامعه که با هم ارتباط دارند رایج است و هر کدام دارای ویژگی هایی است که به عوامل جغرافیایی و تاریخی و تکنیکی خاص خود بستگی دارد» (جمی از نویسندگان، ۱۳۸۸، ۳۰). برخی دیگر از اندیشمندان در تعریف تمدن آورده اند: «تمدن عبارت است از زمینه مساعد و بارآوری که هر استعدادی در آن امکان شکوفا شدن آزادانه خویش را به دست می آورد» (جمی از نویسندگان، ۱۳۸۸، ۳۸).

۳. دال مرکزی گفتمان تمدن ساز

دال مرکزی گفتمان تمدن ساز مورد تأکید قرآن، نهج البلاغه و اندیشه سیاسی امام خامنه ای، توحید و اتکا به حاکمیت الهی است. آیات فراوانی در این راستا قابل ذکر می شود که از باب نمونه به برخی از آنها اشاره می شود. آیات متعدد قرآن کریم توجه و تأکید به توحید و خدامحوری و محوریت اسلام و احکام الهی شده است. به عنوان نمونه خداوند در آیات اول تا پنجم سوره حدید می فرماید:

«آنچه در آسمانها و زمین است خدا را به پاکی می ستایند و اوست ارجمند حکیم. فرمانروایی آسمانها و زمین از آن اوست زنده می کند و می میراند و او بر هر چیزی تواناست. اوست اول و آخر و ظاهر و باطن و او به هر چیزی داناست. اوست آن کس که آسمانها و

زمین را در شش هنگام آفرید آنگاه بر عرش استیلا یافت آنچه در زمین درآید و آنچه از آن برآید و آنچه در آن بالا رود می‌داند و هرکجا باشید او با شماست و خدا به هر چه می‌کنید بیناست. فرمانروایی آسمان‌ها و زمین از آن اوست و کارها به سوی خدا بازگردانید می‌شود).
روایات فراوانی از امام علی علیه السلام در این راستا قابل ذکر است. از باب نمونه به برخی از آنها اشاره می‌شود. امام علی علیه السلام نیز به حاکمیت الهی و توحید اشاره و تأکید داشته و می‌فرمایند:

«سپاس خداوندی را سزاست که آفریننده بندگان و گستراننده زمین و جاری‌کننده آب در زمین‌های پست و رویاننده گیاه در کوه‌ها و تپه‌های بلند می‌باشد. نه اول او را آغازی و نه ازلی بودن او را پایانی است. آغاز هر چیزی و جاویدان است و پایدار و ماندگار بدون مدت و زمان است. پیشانی بندگان برابر عظمت او به خاک افتاده و لب‌ها در اعتراف به یگانگی او در حرکت‌اند. به هنگام آفرینش، برای هر پدیده‌ای حدودمرزی قرارداد تا برای وجود بی‌نهایت او همانندی نباشد...» (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۲).

از منظر امام خامنه‌ای گفتمان تمدن ساز دارای مفهوم و ویژگی‌های مخصوص به خود است که از هر گفتمان دیگری بازشناخته می‌شود. در این گفتمان، مفهوم «حاکمیت الهی» (توحید) در مقام دال مرکزی، وظیفه مفصل‌بندی معانی و نشانه‌هایی را بر عهده دارد که از این طریق از گفتمان «اسلام آمریکایی» بازشناخته می‌شوند (نادری، ۱۳۹۴، ۱۴۴-۱۲۷).

امام خامنه‌ای علیه السلام و عقیده به اسلام و حاکمیت الهی را مهم‌ترین و اصلی‌ترین شاخصه گفتمان انقلاب اسلامی می‌داند و معتقدند «صحنه‌پرداز اصلی و عامل حقیقی، همانا اسلام و عقیده و ایمان و تربیت اسلامی است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۳/۱۰).
farsi.khamenei.ir/message-content?id=2316.

همچنین ایشان راه علاج مشکلات جهان اسلام را بازگشت به اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم، داشتن نگاه توحیدی و نفی عبودیت غیر خدا می‌دانند (امام خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۳/۱۰).
farsi.khamenei.ir/message-content?id=2316.

۴. دال‌های شناور و شاخص‌ها در گفتمان تمدن ساز

۴.۱. حفظ اسلام

حفظ اسلام مؤلفه ای است که در گفتمان تمدن ساز جایگاه بسیار مهم و اساسی دارد. به طوری قرآن کریم به عنوان تنها کتاب الهی مصون مانده از تحریف، بر وجوب حفظ اسلام بر همگان تأکید دارد. امام علی^{علیه السلام} نیز در خطبه ۱۷۲ نهج البلاغه می‌فرماید: «... و با صبر و استقامت بر اطاعت پروردگار و حفظ و نگهداری فرمان‌ها کتاب خدا، نعمت‌های پروردگار را نسبت به خویش کامل کنید. آگاه باشید، آنچه برای حفظ دین از دست می‌دهید زیانی به شما نخواهد رساند. آگاه باشید، آنچه را با تباه ساختن دین به دست می‌آورید سودی به حالتان نخواهد داشت خداوند دل‌های ما و شمارا به سوی حق متوجه سازد و صبر و استقامت عطا فرماید» (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۲).

در منظومه فکری امام خامنه‌ای^{علیه السلام} نیز، حفظ اسلام و نظام اسلامی بسیار حائز اهمیت است. به طوری که با تأکید فراوان می‌فرمایند: «این نظام با اسلام به وجود آمد، با اسلام هم زنده خواهد ماند. همه مسئولین نظام باید به این نکته توجه کنند و به اسلام و احکام اسلام و به ارزش‌های اسلامی افتخار کنند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۳/۳).

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۶۹۸۶>

۴.۲. ملازمه دین و سیاست (حق حاکمیت و جامعیت دین)

یکی دیگر از شاخصه‌های گفتمان تمدن ساز از منظر قرآن، نهج البلاغه و اندیشه سیاسی امام خامنه‌ای ملازمه دین و سیاست و لزوم تشکیل حکومت مبتنی بر اسلام است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید:

«خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانشان بدهید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید» (نساء، ۵۸).

توضیح اینکه امانت در قرآن، گستره وسیعی دارد و یکی از مهم‌ترین عرصه‌های آن، مسئله امامت و رهبری است.

همچنین می‌فرماید: «سرپرست ولی شما تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده‌اند؛ هم آن کسانی که نماز به پا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌پردازند» (مأئده، ۵۵). جامعیت دین و لزوم ملازمت دین و سیاست و تشکیل حکومت در خطبه ۴۰ نهج البلاغه، حضرت در پاسخ شعار (لا حکم الا لله) خوارج می‌فرماید: «ضرورت حکومت سخن حقی است که از آن اراده باطل شده! آری درست است، فرمانی جز فرمان خدا نیست، ولی این‌ها می‌گویند زمامداری جز برای خدا نیست، درحالی‌که مردم به زمامداری نیک یا بد، نیازمندند تا مؤمنان در سایه حکومت، بکار خود مشغول و کافران هم بهره‌مند شوند و مردم در استقرار حکومت، زندگی کنند، به وسیله حکومت بیت‌المال جمع‌آوری می‌گردد و به کمک آن با دشمنان می‌توان مبارزه کرد، جاده‌ها امن و امان و حق ضعیفان از نیرومندان گرفته می‌شود، نیکوکاران در رفاه و از دست بدکاران، در امان می‌باشند...».

از منظر امام خمینی رحمته‌الله علیه «آنی که می‌گوید دین از سیاست جداست، تکذیب خدا را کرده است، تکذیب رسول خدا را کرده است، تکذیب ائمه هدی را کرده است» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۰، ۳۰-۲۸). در اندیشه سیاسی امام خامنه‌ای دین اسلام، دینی جامع و کامل است و می‌تواند در تمام شئون زندگی اعم از سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... دخالت مؤثر داشته باشد. در بیانیه گام دوم انقلاب نیز ملازمت دین و سیاست و مبتنی بودن انقلاب اسلامی بر این مهم به خوبی قابل رویت است:

«آن روز که جهان میان شرق و غرب مادی تقسیم شده بود و کسی گمان یک نهضت بزرگ دینی را نمی‌برد، انقلاب اسلامی ایران، با قدرت و شکوه پا به میدان نهاد؛ چهارچوب‌ها را شکست؛ کهنگی کلیشه‌ها را به رخ دنیا کشید؛ دین و دنیا را در کنار هم مطرح کرد و آغاز عصر جدیدی را اعلام نمود. طبیعی بود که سردمداران گمراهی و ستم واکنش نشان دهند، اما این واکنش ناکام ماند. چپ و راست مدرنیته، از تظاهر به نشنیدن این صدای جدید و متفاوت، تا تلاش گسترده و گونه‌گون برای خفه کردن آن، هرچه کردند به اجل محتوم خود نزدیک‌تر شدند. اکنون با گذشت چهل جشن سالانه‌ی انقلاب و چهل دهه‌ی فجر، یکی از آن دو کانون

دشمنی نابود شده و دیگری با مشکلاتی که خبر از نزدیکی احتضار می دهند، دست و پنجه نرم می کند! و انقلاب اسلامی با حفظ و پایبندی به شعارهای خود همچنان به پیش می رود». (بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>)

۴.۳. قانون مداری

درآیین قرآن کریم پایبندی به قانون و قانون مداری بسیار مورد توجه و تأکید است. یکی از این آیات تأکید کننده، آیه ۵۰ سوره نسا است که خداوند هدف از فرستادن انبیا را اجرای حق و قانون بیان کرده است و می فرماید «ما این کتاب را به حق بر تو نازل کردیم تا به آنچه خداوند به تو آموخته در میان مردم قضاوت کنی و از کسانی مباش که از خائنان حمایت نمایی» (نساء، ۱۰۵).

قانون مداری به قدری اهمیت دارد که خداوند در قرآن اطاعت و تسلیم در برابر قانون را شرط تحقق ایمان دانسته است و می فرماید: «به پروردگارت سوگند که آن ها مؤمن نخواهند بود، مگر اینکه در اختلافات خود، تو را به داوری طلبند و سپس از داوری تو، در دل خود احساس ناراحتی نکنند و کاملاً تسلیم باشند» (نساء، ۶۵).

پیرامون قانون مداری در نهج البلاغه می خوانیم: «آگاه باشید که قوانین دین یکی و راه های آن آسان و راست است، کسی که از آن برود به قافله و سرمنزل رسد و غنیمت برد و هر کس که از آن راه نرود گمراه شده پشیمان گردد» (نهج البلاغه، خطبه ۱۱۹).

نامه ۵۳ نهج البلاغه، ملقب به منشور حکومتی امام علی (ع) نمونه ای در باب قانون مداری است که در قالب بخشنامه ای به مالک اشتر ابلاغ می شود.

در اندیشه سیاسی امام خامنه ای (ع) نیز قانون گرایی به حدی مورد تأکید است که ایشان قانون گرایی را یکی از شاخص های دولت اسلامی می دانند (امام خامنه ای، ۱۳۹۲/۶/۶، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=23715>).

قانون مداری در اسلام ناب محمدی (ص) در قانون اساسی نیز مورد تأکید قرار گرفته

است، به نحوی که قانون اساسی رشد و تکامل انسان را در تبعیت از قوانین اسلامی دانسته و همه مردم را به آن سفارش می‌کند (منصور، ۱۳۹۳، ص ۲۴)

«پیروی از اصول چنین قانونی که آزادی و کرامت ابناء بشر را سرلوحه اهداف خود دانسته و راه رشد و تکامل انسان را می‌گشاید بر عهده همگان است و لازم است که امت مسلمان با انتخاب مسئولین کاردان و مؤمن و نظارت مستمر بر کار آنان به طور فعالانه در ساختن جامعه اسلامی مشارکت جویند به امید اینکه در بنای جامعه نمونه اسلامی (اسوه) که بتواند الگو شهیدی بر همگی مردم جهان باشد موفق گردد. (و کذالک جعلناکم آمه و سطا لتکونوا شهداء علی الناس)». (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ص ۲۴)

۴.۴. تبعیت از مکتب اهل بیت علیهم‌السلام و پایبندی به ولایت فقیه در تداوم ولایت ائمه علیهم‌السلام

از مهم‌ترین و شاخص‌ترین مؤلفه‌های گفتمان تمدن ساز، تبعیت از مکتب اهل بیت علیهم‌السلام و احیای مسئله ولایت فقیه و ایجاد زمینه حاکمیت آن در تداوم ولایت ائمه علیهم‌السلام است. در حقیقت حاکمیت ولایت فقیه زمینه‌ساز حاکمیت و رهبری قانون الهی گردید. امام خامنه‌ای علیه‌السلام نیز می‌فرماید: «بر اساس مذهب شیعه همه مسلمانان باید از اوامر ولایی ولی فقیه اطاعت نموده و تسلیم امرونی او باشند و این حکم شامل فقهای عظام هم می‌شود، چه رسد به مقلدین آنان. به نظر ما التزام به ولایت فقیه قابل تفکیک از التزام به ولایت ائمه معصومین علیهم‌السلام نیست» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۶).

قرآن در آیه ۵۵ از سوره مائده می‌فرماید: «إِنَّمَا وَلِيكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ»، «سرپرست ولی شما، تنها خداست و پیامبر او آن‌ها که ایمان آورده‌اند همان‌ها که نماز را برپا می‌دارند و در حال رکوع، زکات می‌دهند» (مائده، ۵۵).

همچنین در ادامه همین آیات در آیه ۵۹ از سوره مائده اطاعت پیامبر و اهل بیت علیهم‌السلام را لازم می‌داند و می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اطاعت کنید خدا را و اطاعت

کنید پیامبر خدا و اولی الامر [اوصیای پیامبر] را» (نساء، ۵۹).

پیرامون ولایت فقیه نیز می توان گفت: «رکن اصلی اسلامیت حاکمیت دولت و عامل پیوند بین نظام به حکومت ولایت ائمه علیهم السلام و پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله ولایت فقیه است که اگر این رکن از نظام حذف شود اسلامیت نظام مخدوش می شود (سعیدی شاهرودی، ۱۳۹۰، ۵۶). افزون بر آن روایت متعدد پیرامون ولایت فقیه وجود دارد؛ که از جمله آن می توان به مقبوله عمر بن حنظله و حدیث و توقیع معروف به «و اما الحوادث الواقعة...» اشاره نمود.

در نهج البلاغه نیز آمده است: «خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله مایه حیات و زنده بودن دانش و نابودی جهل می باشند، بردباری شان شما را از دانش آن ها خبر می دهد و ظاهرشان از صفای باطن و سکوتشان از حکمت های گفتارشان باخبر می سازد، هرگز با حق مخالفت نمی کنند و در آن اختلاف ندارند. آن ها ستون های استوار اسلام و پناهگاه مردم می باشند، حق به وسیله آن ها به جایگاه خویش باز گردید و باطل از جای خویش رانده و نابود و زبان باطل از ریشه کنده شد، اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله دین را چنانکه سزاوار بود، دانستند و آموختند و بدان عمل کردند، نه تنها شنیدند و نقل نمودند، زیرا راویان دانش بسیار، اما حفظ کنندگان و عمل کنندگان به آن اندک اند» (نهج البلاغه، خطبه ۲۳۹).

۴.۵. معنویت و اخلاق

یکی دیگر از شاخص های مهم گفتمان تمدن ساز، معنویت و اخلاق است. معنویت به مثابه گوهر دین در سراسر قرآن کریم و نهج البلاغه قابل فهم و مشاهده است. آیات متعدد در قرآن کریم و سراسر نهج البلاغه توصیه به گرایش به معنویات و اخلاق را مورد تأکید قرار می دهند. لذا در استناد به قرآن و نهج البلاغه در موضوع معنویت و اخلاق باید گفت اساساً این دو گوهر دین هستند. معنویت و معنویت گرایی اسلامی در اندیشه و عمل امام خامنه ای، از اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و خالصانه ترین اعتقادات توحیدی اسلامی و مذهبی او سرچشمه گرفته است که از یک سو در خداجویی اسلامی، وحی و نبوت و عقلانیت اسلامی و از سویی دیگر در سنت حضرات معصومین علیهم السلام ریشه دارد. امام خامنه ای رحمته الله

پیرامون معنویت و اخلاق می‌فرماید: «معنویت به معنی برجسته کردن ارزش‌های معنوی از قبیل: اخلاص، ایثار، توکل، ایمان در خود و در جامعه است و اخلاق به معنی رعایت فضیلت‌هایی چون خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس و دیگر خلقیات نیکو است. معنویت و اخلاق، جهت دهنده همه حرکت‌ها و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آن‌ها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند. شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه هرچه بیشتر رشد کند برکات بیشتری به بار می‌آورد؛ این، بی‌گمان محتاج جهاد و تلاش است و این تلاش و جهاد، بدون همراهی حکومتها توفیق چندانی نخواهد یافت. اخلاق و معنویت، البته با دستور و فرمان به دست نمی‌آید، پس حکومتها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند، اما اولاً خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند، و ثانیاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک برسانند؛ با کانونهای ضد معنویت و اخلاق، به شیوهی معقول بستیزند و خلاصه اجازه ندهند که جهنمی‌ها مردم را با زور و فریب، جهنمی کنند...» (بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>)

۴.۶. عدالت و مبارزه با فساد

عدالت خواهی شاخصه دیگری است که در گفتمان تمدن ساز بسیار مهم است. قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید:

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید، کاملاً قیام به عدالت کنید. برای خدا گواهی دهید، اگرچه [این گواهی] به زیان خود شما یا پدر و مادر و نزدیکان شما بوده باشد، [چرا که] اگر آن‌ها غنی یا فقیر باشند، خداوند سزاوارتر است که از آنان حمایت کند، بنابراین، از هوی و هوس پیروی نکنید که از حق منحرف خواهید شد و اگر حق را تحریف کنید و یا از اظهار آن اعراض نمایید خداوند به آنچه انجام می‌دهید آگاه است» (نساء، ۱۳۵).

پیرامون عدالت در نهج البلاغه خطبه، نامه و حکمت های فراوانی وجود دارد که به چند مورد اشاره می‌کنیم: «به خدا سوگند؛ بیت‌المال تاراج شده را هرکجا که بیابم به صاحبان اصلی آن بازمی‌گردانم، گرچه با آن ازدواج کرده، یا کنیزانی خریده باشند؛ زیرا در عدالت گشایش برای عموم است و آن‌کس که عدالت بر او گران آید، تحمل ستم بر او سخت‌تر است» (نهج البلاغه، خطبه ۱۵).

از نظر امام خمینی ع عدالت عصاره «تمام فضائل باطنیه و ظاهریه و روحیه و قلبیه و نفسیه و جسمیه است» (امام خمینی، ۱۳۶۷، ۱۴۷) و سعادت انسان درگرو تحقق عدالت در همه ابعادش در جامعه است (جمشیدی، ۱۳۸۸، ۱۹۳). امام خامنه‌ای عدالت و مبارزه با فساد را از اصلی‌ترین اصول می‌داند و می‌فرماید: «عدالت و مبارزه با فساد: این دو لازم و ملزوم یکدیگرند. فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، توده‌ی چرکین کشورها و نظامها و اگر در بدنه‌ی حکومتها عارض شود، زلزله‌ی ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آنها است؛ و این برای نظامی چون جمهوری اسلامی که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت‌های مرسوم و مبنائی‌تر از مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی‌تر و بنیانی‌تر از دیگر نظامها است. وسوسه‌ی مال و مقام و ریاست، حتی در علوی‌ترین حکومت تاریخ یعنی حکومت خود حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام کسانی را لغزاند، پس خطر بروز این تهدید در جمهوری اسلامی هم که روزی مدیران و مسئولانش مسابقه‌ی زهد انقلابی و ساده‌زیستی می‌دادند، هرگز بعید نبوده و نیست؛ و این ایجاب می‌کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند، به‌ویژه در درون دستگاه‌های حکومتی.... همه باید بدانند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه‌ی مقامات حکومت جمهوری اسلامی است. همه باید از شیطان حرص برحذر باشند و از لقمه‌ی حرام بگریزند و از خداوند در این باره کمک بخواهند و دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیت و حساسیت، از تشکیل نطفه‌ی فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند...» (بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message> -

(content?id=41673)

۴.۷. نقش و جایگاه مردم (مردم سالاری دینی)

یکی از شاخصه‌های گفتمان تمدن ساز که در تعیین نوع حکومت بعد از انقلاب سال ۱۳۵۷ در ایران هم مدنظر قرار گرفته است و بسیار مهم است، نقش و جایگاه مردم و تبلور آن در نام‌گذاری جمهوری اسلامی می‌باشد که با تکیه بر مشروعیت الهی، مقبولیت مردمی را مطرح می‌نماید. در قرآن کریم پیرامون مردم که با عنوان امت شمرده می‌شوند آیات متعددی وجود دارد به طوری که واژه امت در قرآن کریم ۶۵ بار به صورت مفرد یا جمع آمده است. در قرآن امت به معنی مردم (بقره، ۲۱۳) و یا عده‌ای از انسان‌ها که با یکدیگر پیوند دینی دارند، آمده است (بقره، ۱۴۳).

پیرامون نقش و اهمیت مردم نیز در نهج البلاغه می‌خوانیم:

«پس از یاد خدا و درود. برای مردم حج را به پای دار و روزهای خدا را به یادشان آور. در بامداد و شامگاه در یک مجلس عمومی با مردم بنشین، آنان که پرسش‌های دینی دارند با فتواها آشنایشان بگردان و ناآگاه را آموزش ده و با دانشمندان به گفتگو پرداز. جز زبانت چیز دیگری پیام‌رسانت با مردم و جز چهره‌ات در بانی وجود نداشته باشد و هیچ نیازمندی را از دیدار خود محروم مگردان، زیرا اگر در آغاز از درگاه تو رانده شود، گر چه در پایان حاجت او برآورده شود دیگر تو را نستاید. در مصرف اموال عمومی که در دست تو جمع شده است اندیشه کن و آن را به عیالمندان و گرسنگان پیرامونت ببخش و به مستمندان و نیازمندیانی که سخت به کمک مالی تو احتیاج دارند برسان و مازاد را نزد ما بفرست تا در میان مردم نیازمندی که در این سامان هستند تقسیم گردد» (نهج البلاغه، نامه ۶۷).

امام خامنه‌ای علیه السلام در این باره می‌فرماید: «ملت‌های مسلمان هم اگر می‌خواهند بدانند جمهوری اسلامی چه می‌گوید و داعیه او چیست، بدانند ما داعیه‌مان این است: ما از اسلام صرف نظر نمی‌کنیم؛ احکام الهی و شریعت الهی را که شریعت اسلامی است، در همه امور زندگی‌مان واجب‌الاتباع میدانیم؛ تلاش و سعی‌مان هم این است که به این برسیم.

چهارچوب و قالب ما برای ورود در این میدان هم مردم سالاری دینی است. مردم باید بیابند انتخاب کنند. قانون گذار را که بر این اساس قانون خواهد گذاشت، بایستی مردم معین کنند. مجری را باید مردم معین کنند. همه چیز با انتخاب مردم، با حضور مردم، با عزت مردم و کرامت مردم است» (امام خامنه ای، ۱۳۹۰/۱۲/۱۸ - [https://farsi.khamenei.ir/speech-۱۳۹۰/۱۲/۱۸](https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۱۹۲۳۲) - [content?id=۱۹۲۳۲](https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۱۹۲۳۲)).

۴.۸. استقلال خواهی

استقلال طلبی و استقلال خواهی مسأله دیگری است که از شاخصه های گفتمان تمدن ساز به شمار می رود. قرآن کریم هر گونه تسلط دیگران و وابستگی را رد کرده و به استقلال خواهی تأکید دارد. خداوند در قرآن کریم می فرماید:

«وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»، «و خدا تا ابد اجازه نداده که کافران کمترین تسلطی بر مؤمنان داشته باشند» (نساء، ۱۴۱).

بر اساس این آیه، تسلط و استیلا کافران نسبت به مسلمانان به صورت همیشگی و ابدی نفی و نهی شده و متعلق به عصر و دوره زمانی خاصی نیست؛ اما باید توجه داشت که بسته بودن راه تسلط کفار تکوینی نبوده بلکه تشریحی است؛ یعنی این گونه نیست که در قانون هستی و خلقت امکان سلطه کفار وجود ندارد، بلکه این امر کاملاً ممکن و محتمل است. ولی مؤمنان و مسلمانان باید در تشریح، قانون گذاری، سیاست گذاری و به ویژه سیاست خارجی به گونه ای عمل نمایند که این راه بسته شود. (نخعی ۱۳۷۶، ۲۰۷ - ۲۰۳؛ دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۲، ۱۳۱).

پیرامون استقلال در نهج البلاغه نیز می توان به: بینش توحیدی رمز استقلال (نهج البلاغه، نامه ۳۱)، استقلال رأی و آزاداندیشی (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۰)، عزت و استقلال سیاسی (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲)، استقلال اقتصادی (نهج البلاغه، نامه ۳۱) و... اشاره نمود.

امام خامنه ای عنه «حفظ استقلال کشور در همه زمینه ها و جلوگیری از نفوذ و رخنه

دشمنان، جزو اصول تغییرناپذیر انقلاب است» (امام خامنه ای، ۱۴ بیانات در مراسم سیزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله)

https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=. (۱۳۸۱/۳/۳۱۲۶

در بیانیه گام دوم انقلاب نیز می‌خوانیم: «استقلال ملی به معنی آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی قدرتهای سلطه‌گر جهان است، و آزادی اجتماعی به معنای حق تصمیم‌گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه‌ی افراد جامعه است؛ و این هر دو از جمله‌ی ارزشهای اسلامی‌اند و این هر دو عطیه‌ی الهی به انسان‌هاست و هیچ کدام تفضل حکومتها به مردم نیستند. حکومتها موظف به تأمین این دو اند... بدیهی است که «استقلال» نباید به معنی زندانی کردن سیاست و اقتصاد کشور در میان مرزهای خود، و «آزادی» نباید در تقابل با اخلاق و قانون و ارزشهای الهی و حقوق عمومی تعریف شود».

بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673

۴.۹. آزادی‌های مشروع و اساسی

در قرآن کریم پیرامون آزادی، آیات مختلفی وجود دارد. آزادی دارای انواع و اقسامی است که به برخی از آنها و آیات مربوط به آن اشاره می‌شود. یک مورد، آزادی اندیشه و تفکر و تعقل است. زیربنای انتخاب صحیح هدف، برخوردار بودن از هدایت الهی است. قرآن کریم می‌فرماید: «این‌گونه خداوند آیاتش را برای شما روشن می‌گرداند، باشد که بیندیشید» (بقره، ۲۱۹).

آزادی اندیشه (ق، ۶؛ اسراء، ۴۱؛ طه، ۱۲۸)، آزادی سیاسی (آل عمران، ۱۵۸؛ فتح، ۱۰؛ توبه، ۶ و ۸۵)، آزادی عقیده و انتخاب دین (بقره، ۲۱۷ و ۲۵۶)، آزادی بیان (زمر، ۱۸؛ آل عمران، ۶۱) از جمله اقسام آزادی هستند که در قرآن کریم موردتوجه قرار گرفته‌اند. در نهج‌البلاغه پیرامون آزادی‌های مختلفی سخن به میان آمده است که می‌توان به آزادی

اقتصادی (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳)، آزادی و حریت انسان (نهج البلاغه، نامه ۳۱)، آزادی بیان (نهج البلاغه، نامه ۵۳)، آزاداندیشی و استقلال رأی (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۰)، آزادی های شخصی (نهج البلاغه، نامه ۲۳)، آزادی سیاسی (نه: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21471>) ج البلاغه، نامه های ۱، ۵۴، ۵۳ و خطبه ۸) و... اشاره نمود.

امام خامنه ای علیه السلام نیز نسبت به آزادی معتقدند که «ما راجع به آزادی از منظر حق، به اصطلاح قرآنی عمل کنیم. حق در اصطلاح قرآن - که شاید تعبیر «حق» بیش از دویست مرتبه در قرآن تکرار شده؛ خیلی چیز عجیبی است - یک معنای عمیق و وسیعی دارد؛ که حالا آنچه به طور خلاصه و مجمل در دو کلمه شاید بشود یک معنای سطحی از آن داد، به معنای دستگاه نظام مند و هدف دار است. با این دید به مسأله آزادی نگاه کنیم که آزادی حق است در مقابل باطل» (امام خامنه ای، بیانات در چهارمین نشست اندیشه های راهبردی ۲۳/۸/۱۳۹۱). <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21471>

۱۰.۴. ایستادگی و مقاومت

شاخصه دیگری که در گفتمان تمدن ساز مطرح می شود، ایستادگی و مقاومت است. در استناد قرآنی مقاومت و ایستادگی، می توان به سوره هود اشاره کرد که می فرماید: «پس تو چنان که مأموری استقامت و پایداری کن و کسی که با همراهی تو به خدا رجوع کند نیز پایدار باشد و (هیچ از حدود الهی) تجاوز نکنید که خدا به هر چه شما می کنید بصیر و داناست» (هود، ۱۱۲).

در نهج البلاغه ایستادگی و مقاومت، یکی از مباحث مهم و پرتکرار است. در زیر تنها به یک مورد از این موارد اشاره می کنیم:

«عمل صالح! عمل صالح! سپس آینده نگری! آینده نگری! و استقامت! استقامت! آنگاه، بردباری! بردباری! و پرهیزکاری! پرهیزکاری! برای هر کدام از شما عاقبت و پایان مهلتی تعیین شده، با نیکوکاری بدان جا برسید» (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶).

امام خامنه‌ای علیه السلام در بیانیه گام دوم انقلاب می‌فرمایند:

«نماد پرابهت و باشکوه و افتخارآمیز ایستادگی در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان و در رأس آنان آمریکای جهان‌خوار و جنایت‌کار، روزه‌روز برجسته‌تر شد. در تمام این چهل سال، تسلیم‌ناپذیری و صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن و گردن برافراشته‌ی آن در مقابل دولتهای متکبر و مستکبر، خصوصیت شناخته‌شده‌ی ایران و ایرانی به‌ویژه جوانان این مرز و بوم به‌شمار می‌رفته است. قدرتهای انحصارگر جهان که همواره حیات خود را در دست‌اندازی به استقلال دیگر کشورها و پایمال کردن منافع حیاتی آنها برای مقاصد شوم خود دانسته‌اند، در برابر ایران اسلامی و انقلابی، اعتراف به ناتوانی کردند. ملت ایران در فضای حیات‌بخش انقلاب توانست نخست دست‌نشانده‌ی آمریکا و عنصر خائن به ملت را از کشور براند و پس از آن هم تا امروز از سلطه‌ی دوباره‌ی قلدران جهانی بر کشور با قدرت و شدت جلوگیری کند». (بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲،

<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>

۱۱.۴. علم، پژوهش

در قرآن کریم پیرامون اهمیت و جایگاه علم آیات متعددی وجود دارد که در زیر به بخشی از آن اشاره می‌شود: برتری علما (مجادله، ۱۱)، علم و خلافت الهی (بقره، ۳۵-۳۱)، علم لازمه خلافت و جانشینی خداوند (بقره، ۳۱)، علم، سبب برتری جانشینان خدا (بقره، ۳۵-۳۱)، علم سبب وجوب اطاعت و تواضع دیگران (بقره، ۳۵-۳۱)، علم آموزی، هدف بعثت انبیا (آل عمران، ۶۴)، وجوب علم آموزی (انبیا، ۷؛ نحل، ۴۳)، علم شرط زمامداری (بقره، ۲۴۷)، علم شرط مدیریت (یوسف، ۵۵).

در بیان جایگاه علم در کلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمده است: «العلم سلطان من وجده صال به و من لم یجده صیل علیه»، «دانش، سلطنت و قدرت است، هر که آن را بیابد با آن یورش برد و هر که آن را از دست بدهد بر او یورش برند» (ابن ابی‌الحدید، ج ۲۰، ۳۱۹).

امام خامنه ای در بیانیه گام دوم انقلاب در مورد علم و پژوهش می فرماید: «دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دو بیست ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیانهای اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی کنیم، اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه های دانش در میان خود اصرار می ورزیم...» (بیانیه گام دوم انقلاب <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

۴.۱۲. عقلانیت

پیرامون عقلانیت، آیات و روایات فراوانی انسان را به اندیشیدن و تعقل توصیه می کنند. امام خامنه ای علیه السلام نیز پیرامون عقلانیت (عقل متصل به وحی) می فرمایند: «بعثت در واقع دعوت مردم به عرصه تربیت عقلانی و تربیت اخلاقی و تربیت قانونی بود. اینها چیزهایی است که (زندگی) درجه اول، تربیت عقلانی است. یعنی نیروی خرد انسانی را استخراج کردن، آن را بر تفکرات و اعمال انسان حاکم قراردادن، مشعل خرد انسانی را به دست انسان سپردن تا راه را با این مشعل تشخیص بدهد و قادر بر طی کردن آن راه باشد؛ این اولین مسأله است؛ و مهم ترین مسأله هم همین است. علاوه بر اینکه درجه اول در بعثت پیغمبر، مسأله عقل مطرح شده است، مسأله دانائی مطرح شده است. در سرتاسر قرآن و تعالیم غیر قرآنی پیغمبر هم، هرچه شما نگاه می کنید، می بینید تکیه بر عقل و خرد و تأمل و تدبر و تفکر و این گونه تعبیرات است...» (امام خامنه ای، 1388/4/29 بیانات در سالروز عید سعید مبعث

۷۴۳۵ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=.>

۴.۱۳. عزت مداری

عزت طلبی و عزت اسلامی به عنوان مؤلفه‌ای مهم گفتمان تمدن ساز است. خداوند متعال، منشأ و سرچشمه عزت راستین واقعی است و هر کس به آن سرچشمه راه یافته به عزت راستین دست می‌یابد. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «و عزت و سربلندی از آن خدا و رسول او و مؤمنان است، ولی منافقان نمی‌دانند» (منافقون، ۸).

امام علی علیه السلام در نهج البلاغه پیرامون عزت می‌فرماید: «ستایش خداوندی را سزاست که لباس عزت و بزرگی پوشید و آن دو را برای خود انتخاب و از دیگر پدیده‌ها بازداشت. آن دو را مرز میان خود و دیگران قرارداد و آن دو را برای بزرگی و عظمت خویش برگزید و لعنت کرد آن کس را که در آرزوی عزت و بزرگی با خدا به ستیزه برخیزد، از این رو فرشتگان مقرب خود را آزمود و فروتنان را از گردنکشان جدا فرمود» (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۲).

در منظومه فکری امام خامنه‌ای علیه السلام معنا و مفهوم عزت اسلامی عبارت است از:

«عزت این است که جامعه و نظام اسلامی، در هیچ‌یک از برخوردهای بین‌المللی خود، نباید طوری حرکت کند که منتهی به ذلیل شدن اسلام و مسلمین شود» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸/۱۱/۹).

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۲۵۹/>

علاوه بر این، امام خامنه‌ای عزت را در کنار حکمت، و مصلحت از اصول اصلی و تغییر ناپذیر سیاست خارجی و روابط بین‌الملل می‌داند (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>).

۴.۱۴. اقتصاد پویا و عدالت محور (اقتصاد مقاومتی)

قرآن کریم پیرامون عدالت محوری می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید پیوسته به عدالت قیام کنید و برای خدا گواهی دهید هر چند به زیان خودتان یا [به زیان] پدر و مادر و خویشاوندان [شما] باشد اگر [یکی از دو طرف دعوا] توانگر یا نیازمند باشد باز خدا به آن دو [از شما] سزاوارتر است پس از پی هوس نروید که [در نتیجه از حق] عدول کنید و اگر به

انحراف گرایید یا اعراض نمایند قطعاً خدا به آنچه انجام می دهید آگاه است» (نساء، ۱۳۵).

همچنین در نهج البلاغه هنگامی که حضرت را مورد عتاب قرار دادند که چرا عطایا را به تساوی تقسیم می کند:

«آیا مرا فرمان می دهید که پیروزی را طلب کنم، به ستم کردن بر کسی که زمامدار او شده ام؟ به خدا سوگند، چنین نکنم تا شب و روز از پی هم می آیند و در آسمان ستاره ای از پس ستاره دیگر طلوع می کند. اگر این مال از آن من می بود، باز هم آن را به تساوی به میانشان تقسیم می کردم. پس چگونه چنین نکنم، در حالی که مال از آن خداوند است» (نهج البلاغه، خطبه ۱۲۶).

امام خامنه ای در بیانیه گام دوم انقلاب می فرماید:

«اقتصاد یک نقطه ی کلیدی تعیین کننده است. اقتصاد قوی، نقطه ی قوت و عامل مهم سلطه ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ی ضعف و زمینه ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر، اثر می گذارد. اقتصاد البته هدف جامعه ی اسلامی نیست، اما وسیله ای است که بدون آن نمی توان به هدفها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، و توزیع عدالت محور، و مصرف به اندازه و بی اسراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه است.... راه حل این مشکلات، سیاست های اقتصاد مقاومتی است که باید برنامه های اجرائی برای همه ی بخشهای آن تهیّه و با قدرت و نشاط کاری و احساس مسئولیت، در دولتها پیگیری و اقدام شود...».

(بیانیه گام دوم انقلاب ۱۳۹۷/۱۱/۲۲، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>)

امام خامنه ای علیه السلام پیرامون اقتصاد عدالت محور می فرماید: «ما وقتی به صورت کلان به زمینه اقتصاد اسلامی نگاه می کنیم، دوتا پایه اصلی مشاهده می کنیم. هر روش اقتصادی، هر

توصیه و نسخه اقتصادی که این دوپایه را بتواند تأمین کند، معتبر است. هر نسخه‌ای هرچه هم مستند به منابع علی‌الظاهر دینی باشد و نتواند این دو را تأمین کند، اسلامی نیست. یکی از آن دوپایه عبارت است از «افزایش ثروت ملی». کشور اسلامی باید کشور ثروتمندی باشد؛ کشور فقیری نباید باشد؛ باید بتواند با ثروت خود، با قدرت اقتصادی خود، اهداف والای خودش را در سطح بین‌المللی پیش ببرد. پایه دوم، «توزیع عادلانه و رفع محرومیت درون جامعه اسلامی» است. این دوتا باید تأمین بشود؛ و اولی، شرط دومی است. اگر تولید ثروت نشود؛ اگر ارزش افزوده در کشور بالا نرود، ما نمی‌توانیم محرومیت را برطرف کنیم؛ نخواهیم توانست فقر را برطرف کنیم؛ بنابراین هر دوتا لازم است...» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مسئولان اقتصادی و دست‌اندرکاران اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی ۱۳۸۵/۱۱/۳. <http://www.farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۳۷۷>)

۴.۱۵. توجه به محرومین

شاخصه دیگری که در گفتمان تمدن ساز، توجه به محرومین، ساده زیستی و دوری از اشرافیت است. قرآن در آیه ۲۷۳ سوره بقره در رابطه با توجه به محرومین و گره‌گشایی از کار مردم می‌فرماید: «این صدقات برای آن نیازمندیانی است که در راه خدا فرومانده‌اند و نمی‌توانند (برای تأمین هزینه زندگی) در زمین سفر کنند. از شدت خویشتن‌داری، فرد بی‌اطلاع، آنان را توانگر می‌پندارد. آن‌ها را از سیمایشان می‌شناسی. با اصرار، (چیزی) از مردم نمی‌خواهند؛ و هر مالی (به آنان) انفاق کنید، قطعاً خدا از آن آگاه است.»

امام علی^{علیه السلام} نیز از اشرافیت و زندگی تجملی بیزار است و در جامعه اسلامی که افرادی فقیر دارد، ساده زیستی را از جمله وظایف حاکمان اسلامی می‌داند. امام علی^{علیه السلام} در نامه ۴۵ نهج‌البلاغه، عثمان بن حنیف انصاری، فرماندار بصره، در نامه ۷۱ نهج‌البلاغه به منذر بن جارود عبیدی، فرماندار استخر در ایالت فارس به دلیل خوی اشرافی مورد سرزنش قرار می‌دهد.

امام خامنه‌ای نیز در این زمینه می‌فرماید: «خدمت‌رسانی به مردم کار اصلی ماست و

بیشترین کسانی که خدمت باید متوجه آنها شود، طبقه محروم و مظلوم و مستضعف جامعه اند که محتاج خدمت اند» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری. ۱۳۸۴/۶/۱۷. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۳۰۶>). «هر کاری در کشور صورت می‌گیرد، باید با هدف رفع فقر و محرومیت و ایجاد رونق در زندگی عموم مردم - نه بخشی از مردم و قشرهای خاص - باشد» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم شهرستان جیرفت ۱۳۸۴ / ۲ / ۱۷ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۲۸۷>).

۴.۱۶. تکلیف محوری

تکلیف محوری یکی از مؤلفه‌های گفتمان تمدن ساز است که آیات فراوانی به آن تصریح دارند. قرآن کریم در سوره بقره می‌فرماید: «خداوند هیچ‌کس را جز به قدر توانایی اش تکلیف نمی‌کند. آنچه (از خوبی) به دست آورده به سود او و آنچه (از بدی) به دست آورده به زیان اوست» (بقره، ۲۸۶).

همچنین هنگامی که مردم بعد از قتل عثمان برای بیعت نزد امام علی علیه السلام آمدند، ایشان با اشاره به اتمام حجت و پذیرش از سر تکلیف فرمودند: «اگر این حضور حاضران و بیعت‌کنندگان نبود و حجت بر من تمام نمی‌شد و چنانچه خداوند از دانشمندان ربانی آگاه، پیمانی سخت نگرفته بود که در برابر شکم‌بارگی ستمگر و گرسنگی مظلوم هیچ آرام و قرار نگیرند، بی‌تأمل رشته این کار را از دست می‌گذاشتم و پایانش را چون آغازش می‌انگاشتم و می‌دیدید که دنیای شمارا به چیزی نمی‌شمارم و پیشیزی ارزش نمی‌گذارم» (نهج البلاغه، خطبه ۳).

امام خامنه‌ای علیه السلام در این زمینه تکلیف‌گرایی می‌فرمایند: «بینید تکلیف شرعی تان چیست؛ هرچه که تکلیف شرعی شما بود، به آن عمل کردید، پیش خدای متعال مأجورید. البته باید برای فهمیدن موضوع و حکم شرعی، انسان چشم‌هایش را باز کند و تلاش نماید. در این شکی نیست. اما اگر شما برای ادای تکلیف شرعی تلاش کردید و اشتباه کردید، در عین حال شما اجر دارید؛ این بد است؟ این معامله بدی با خداست؟ «من کان لله کان الله له»؛ هرکس برای خدا کار کند، خدا هم همه این قدرت عظیم خود را برای او، در جهت او در خدمت او قرار خواهد داد. فرموده است: «والَّذین جاهدوا فینا لنهْدینهم سبیلنا»؛ هدایت هم می‌کند. وقتی شما برای او تلاش کردید، نمی‌گذارد در گمراهی بمانید؛ هدایت هم می‌کند» (امام خامنه‌ای، . بیانات در دیدار نمایندگان مجلس

۱۳۷۸/۳/۱۰. <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۹۵۲>

۱۷.۴. استکبار‌شناسی و استکبارستیزی

استکبار‌شناسی و استکبارستیزی مؤلفه دیگری از گفتمان اسلام ناب است. خداوند در قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «ای پیامبر، با کافران و منافقان جهاد کن و بر آنان سخت بگیر و جایگاهشان دوزخ است و چه بد سرانجامی است» (توبه، ۷۳). همچنین می‌فرماید: «کسانی که ایمان دارند در راه خدا پیکار می‌کنند و آن‌ها که کافرند در راه طاغوت. پس شما با یاران شیطان پیکار کنید زیرا نقشه شیطان ضعیف است» (نساء، ۷۶).

پیرامون استکبارستیزی امام علی علیه السلام در نهج‌البلاغه می‌فرمایند: «آگاه باشید من با دو کس پیکار می‌کنم، کسی چیزی را ادعا کند که از آن او نباشد و آن کس که از ادای حق سرباز زند.... مردم هم اکنون آتش جنگ بین شما و اهل قبله شعله‌ور شده است و این پرچم مبارزه را جز افراد آگاه و با استقامت و عالم به جایگاه حق به دوش نمی‌کشند؛ بنابراین آنچه فرمان دادند انجام دهید و از آنچه نهی کردند توقّف کنید و در هیچ کاری تا روشن نشود شتاب نکنید، زیرا در آنچه شما اکراه دارید توان تغییراتی داریم» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۷۳).

در منظومه فکری امام خامنه‌ای علیه السلام نیز استکبار شناسی و استکبارستیزی مؤلفه بسیار مهمی است. به طوری که در بیانات ایشان می‌خوانیم: «اصلی‌ترین شعارهایی که در این انقلاب بر روی پرچم انقلاب نوشته شده است، شعار اسلامی بودن؛ پایبند بودن به مبانی دین و اصول و قواعد دینی؛ سلطه‌ستیزی؛ ستیزه با استکبار و دفاع از مظلومان عالم است، آن‌هم دفاع صریح و صادقانه از همه مظلومان» (امام خامنه‌ای، بیانات در مراسم نوزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) ۱۴/۳/۱۳۸۷).
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۴۶۳>

افزون بر استکبار شناسی و استکبار ستیزی، نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری نیز مورد تأکید گفتمان تمدن ساز به ویژه در حوزه سیاست خارجی است. آیه ۱۴۹ سوره آل عمران را در نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری و اختصاص عزت و آقایی به خدا و اهل ایمان می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید؛ اگر از کسانی که کافر شده‌اند اطاعت کنید، شما را به گذشته‌هایتان بازمی‌گردانند و سرانجام زیانکار خواهید شد».

امام خامنه‌ای علیه السلام در این زمینه می‌فرماید: «یکی از آرمان‌هایی که من یادداشت کرده‌ام، مبارزه با نظام سلطه و استکبار است. نظام سلطه، یعنی نظامی که بر پایه رابطه سلطه‌گر و سلطه‌پذیر بنا شده؛ یعنی کشورهای دنیا یا مجموعه‌های بشری دنیا، تقسیم می‌شوند به سلطه‌گر و سلطه‌پذیر؛ آن اتفاقی که امروز در دنیا افتاده [این است]؛ یک عده‌ای سلطه‌گرند، یک عده سلطه‌پذیرند. دعوی با ایران هم سر همین است؛ این را بدانید. دعوی با جمهوری اسلامی این است که این، نظام سلطه‌گر و سلطه‌پذیر را نپذیرفته؛ سلطه‌گر که نیست، خودش را از سلطه‌پذیری هم بیرون آورده و پای این حرف ایستاده. اگر ایران موفق شد و پیشرفت پیدا کرد -پیشرفت علمی، پیشرفت صنعتی، پیشرفت اقتصادی، پیشرفت اجتماعی، گسترش نفوذ منطقه‌ای و جهانی - نشان داده می‌شود به ملت‌ها که می‌توان سلطه‌پذیر نبود و روی پای خود ایستاد و پیشرفت کرد. نمی‌خواهند این اتفاق بیفتد؛ همه دعوای سر این است، بقیه حرف‌ها بهانه است» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از

دانشجویان ۲۰/۴/۱۳۹۴). <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۰۲۵۵>

۱۸.۴. گسترش روابط بین‌المللی بر اساس مبانی اسلامی و انسانی

یکی از مهمترین شاخصه های انقلاب اسلامی بین‌المللی بودن آن است. گسترش روابط بین‌المللی بر اساس مبانی اسلامی و انسانی، شاخصه دیگری است که در گفتمان تمدن ساز اسلامی صاحب جایگاه ویژه‌ای است. فطری بودن اسلام بر اساس مبانی هویتی (موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۴، ۲۹ - ۲۸)، پویایی، حیات و نشاط اسلام، احیای اسلام و هویت اسلامی، مقابله با مستکبران، امید رشد و رسیدن به تمدن اسلامی، نشان از جهانی بودن اسلام و انقلاب اسلامی دارد (موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۴، ۲۳ - ۲۲). در این زمینه نیز قرآن کریم آیات فراوانی دارد و می‌فرماید: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...»، «ما آدمی زادگان را گرامی داشتیم» (اسراء، ۷۰؛ آل عمران، ۱۹؛ نساء، ۳۲).

همچنین پیرامون کرامت انسانی، برخی از آیات، هدف خلقت انسان را رسیدن به مقام خلیفه‌اللهی معرفی کرده‌اند. مانند این آیات شریفه: «و چون پروردگار تو به فرشتگان گفت من در زمین جانشینی خواهم گماشت» (بقره، ۳۰).

همچنین در سوره مبارکه انعام می‌فرماید: «وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ خَلَائِفَ الْأَرْضِ»، «او خدائی است که شما را جانشینان روی زمین قرارداد» (انعام، ۱۶۵).

پیرامون گسترش روابط بین‌المللی بر اساس مبانی اسلامی و انسانی، در کلام گهربار امام علی علیه السلام می‌توان به صدور ارزش‌های دینی، حفظ و بسط آن، اصلاح حیات اجتماعی و روابط انسانی و ایجاد امنیت اجتماعی اشاره نمود. در کلام حضرت امیر علیه السلام در نهج‌البلاغه آمده است: «خداوندا، تو می‌دانی که کوشش ما در موضع خلافت برای رقابت در سلطه‌گری و به دست آوردن چیزی از متاع محقر دنیا نبوده، بلکه برای آن بود که به نشانه‌ها و حقایق دین تو وارد شویم و در شهرهای تو اصلاح نماییم تا ستمدیدگان از بندگانت در امن و آسایی باشند و قوانین متروک تو بار دیگر به جریان بیفتند» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۳۱).

امام خامنه‌ای علیه السلام در این مورد می‌فرمایند: «ما در عرصه بین‌الملل دو نوع کار داریم. یک

کار اصلی که عبارت است از همکاری های بین المللی و یک کار اضطراری که همان مبارزه است» (امام خامنه ای، ۱۳۷۵/۱/۴).

۴.۱۹. دفاع از مستضعفین و مظلومین

یکی دیگر از شاخص های گفتمان تمدن ساز دفاع از مستضعفین و مظلومین، است. پیرامون دفاع از مستضعفین و مظلومین، خداوند در آیه ۷۵ سوره نساء می فرماید: «چرا در راه خدا و در راه مردان و زنان و کودکانی که (به دست ستمگران) تضعیف شده اند پیکار نمی کنید؟ همان افراد (ستم دیده ای) که می گویند خدایا ما را از این شهر (مکه) که اهلش ستمگرند بیرون ببر و برای ما از طرف خود سرپرست قرار بده؛ و از برای ما از طرف خودیار و یآوری تعیین فرما» (نساء، ۷۵).

امیرالمؤمنین علی علیه السلام پیرامون این موضوع می فرماید: «شمارا به تقوای الهی سفارش می نمایم.... دشمن ستمگر و یار ستم دیده باشید. شما و همه فرزندان و خاندانم و هر که این وصیتم به او می رسد را به تقوای الهی و نظم در زندگی و اصلاح بین مردم سفارش می کنم...» «و کونا للظالم خصماً و للمظلوم عوناً؛ و خصم ظالم و یاور مظلوم باشید» (نهج البلاغه، نامه ۴۷).

در اندیشه امام خامنه ای علیه السلام دفاع از مستضعفین و مظلومین یک اصل اساسی است که برگرفته از متن آیات و روایات است. ایشان در این باره می فرماید: «ما هر مقداری که بتوانیم از مظلوم حمایت می کنیم و هر مقداری که توانایی های ما وسع ما باشد وظیفه ما است؛ اسلام به ما گفته است که «كُنْ لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا» (نهج البلاغه، نامه ۴۷) - این سفارش امیرالمؤمنین است - ما نمی گوئیم «أَنْصُرَ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا» - این شعار جاهلی است؛ می گفتند اگر برادرت ظالم هم هست یا مظلوم است، باید از او دفاع کنی و حمایت کنی - قرآن این را نمی گوید؛ معرفت اسلامی این را منع می کند. نه خیر؛ ظالم هرکسی بود باید با او مقابله کرد و جلوی ظلم او را گرفت؛ مظلوم هرکسی هست باید از او حمایت کرد» (امام خامنه ای، ۱۳۹۴/۲/۲۶). «هر جا حرکت اسلامی است، هر جا دفاع از هویت

اسلامی است، هر جا دفاع از مظلوم است، جمهوری اسلامی آنجا حاضر است و حاضر خواهد بود و آمریکا و صهیونیسم و شبکه فاسد سیاسی مستکبرین نتوانستند بر جمهوری اسلامی فائق بیایند و نخواهند توانست» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۴/۲۱).

۴.۲۰. زمینه‌سازی شکل‌گیری حکومت جهانی اسلام و تمدن نوین اسلامی

زمینه‌سازی برای شکل‌گیری امت اسلامی، حکومت جهانی اسلام و تمدن نوین اسلامی، مؤلفه دیگری است که در گفتمان تمدن ساز مطرح است. قرآن کریم می‌فرماید: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ»، «این است امت شما که امتی یگانه است و منم پروردگار شما پس مرا پرستید» (انبیا، ۹۲).

همچنین قرآن کریم پیرامون وارث بودن بندگان شایسته در زمین می‌فرماید: «و در حقیقت در زبور پس از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد» (انبیا، ۱۰۵).

امام علی علیه السلام در این زمینه در نامه ۷۸ نهج البلاغه می‌فرماید: «بدان هیچ‌کس از من بر اتحاد و همبستگی در امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم حریص‌تر نیست، من در این کار خواستار پاداش نیکو و بازگشت به جایگاه نیکو هستم».

همچنین می‌فرماید: «نقش زمامدار نسبت به ملت، مانند رشته‌ای است که مهره‌ها را گردآورده و به یکدیگر پیوند می‌دهد. اگر رشته بگسلد، دانه‌ها از هم می‌پاشند و به تمامی گرد نمی‌آیند» (نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶).

امام خامنه‌ای رحمته الله علیه پیرامون زمینه‌سازی ظهور نیز می‌فرماید: «ما آن وقتی می‌توانیم حقیقتاً منتظر به حساب بیاییم که زمینه را آماده کنیم. برای ظهور مهدی موعود رحمته الله علیه زمینه باید آماده بشود؛ و آن عبارت از عمل کردن به احکام اسلامی و حاکمیت قرآن و اسلام است. همان طور که عرض کردم، فرموده‌اند: «والله لتمدحنن» و «والله لتغربلن»؛ این تمحیص و این امتحان بزرگ که مریدان و شیعیان ولی عصر (ارواحنا فداه) با آن مواجه هستند، همان امتحان تلاش برای حاکمیت اسلام است. برای حاکمیت اسلام باید کوشش کنید؛ ملت

بزرگ ما این یک قدم را برداشتند» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار مردم قم ۳۰/۱۱/۱۳۷۰).

۲۵۸۶https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=

۵. غیریت و هژمون در گفتمان تمدن ساز

۵.۱- «غیریت یا دیگری» در گفتمان تمدن ساز

تعریف غیریت و ضدیت در گفتمان تمدن ساز را می‌توان در دو عنوان «استکبار و استضعاف» و «اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اسلام آمریکایی» در اندیشه امام خامنه‌ای به وضوح مشاهده کرد. در گفتمان اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مفهوم «حاکمیت الهی» در مقام دال مرکزی، وظیفه مفصل‌بندی معانی و نشانه‌ها و دال‌های شناور و... را بر عهده دارد.

که از این طریق از گفتمان «اسلام آمریکایی» بازشناخته می‌شود. در دیدگاه امام خامنه‌ای به ترتیب دو گفتمان اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و اسلام آمریکایی در تقابل یکدیگر مطرح می‌شوند. دال مرکزی گفتمان اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، در واقع مفهوم «حاکمیت الله» است. این دال مرکزی از طریق نشانه‌ها و معانی نظیر ایمان الهی، ولایت اولیاء الهی، تقوای الهی، باور به وعده‌های الهی، تقابل حق و باطل، رویارویی دائم جریان استکبار و استضعاف و ضرورت مقاومت اسلامی مفصل‌بندی می‌شود. اسلام آمریکایی با دال مرکزی «حاکمیت طاغوت» و نشانه‌هایی از قبیل شیطان، ولایت و اولیاء طاغوت، استکبار، فسادگری بر روی زمین مفصل‌بندی می‌شود (نادری، ۱۳۹۴، ۱۴۴-۱۲۷).

عنوان دیگری که در تبیین غیریت و دیگری در گفتمان انقلاب اسلامی می‌توان مورد بررسی و تحلیل قرارداد، موضوع «استکبار» و «استضعاف» است. از منظر امامین انقلاب، مستکبرین جهان با سیطره فکری و مادی بر مستضعفین و مسلمانان، مقدمات اغفال آن‌ها را فراهم ساخته‌اند و از سوی دیگر طنین‌انداز شدن گفتمان اسلام ناب محمدی با به حاشیه بردن گفتمان اسلام آمریکایی زمینه بیداری مسلمانان را فراهم می‌کند. در فرمایشات امیرالمؤمنین علی عَلَيْهِ السَّلَام در نهج البلاغه به وفور می‌توانیم به مصادیق قرار گرفتن استضعاف و

استکبار و ظالم و مظلوم در مقابل یکدیگر اشاره کنیم. امیرالمؤمنین علی علیه السلام پیرامون این موضوع می‌فرمایند: «و کونا للظالم خصماً و للمظلوم عوناً»، خصم ظالم و یاور مظلوم باشید» (نهج البلاغه، نامه ۴۷).

۲.۵. بررسی و تحلیل «هژمون» در گفتمان تمدن ساز

در تحلیل گفتمان تمدن ساز به «وعده پیروزی مستضعفین بر مستکبرین» می‌توان به‌عنوان هژمونی اشاره نمود. امام خامنه‌ای رضی الله عنه در این زمینه می‌فرمایند: «شکی نداریم که پیروزی از آن اسلام است؛ این جبهه کفر با همه وسعت، با همه زرق و برق، با همه توپ و تشری که می‌زنند، بالاخره در مقابل امت اسلامی و جبهه اسلامی مبارز و مجاهد و اداری به عقب‌نشینی خواهد شد. «و لَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وِلِيًّا وَلَا نَصِيرًا»؛ این سنت الهی است و تردیدی در این وجود ندارد. شرطش فقط این است که ما تلاش کنیم، ما حرکت کنیم، ما راه بیفتیم، ما کارکنیم؛ اگر ما کارکردیم، این سنت الهی است که دشمن باید عقب‌نشینی کند و عقب‌نشینی هم می‌کند» (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار قاریان و حافظان برتر شرکت‌کننده در مسابقات بین‌المللی قرآن. ۲۹/۰۲/۱۳۹۵).

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۳۱۲۵>

همان‌طور که اشاره شد هژمون در گفتمان اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله، پیروزی مستضعفین بر مستکبرین است. در جای جای قرآن کریم نیز بر این مهم تأکید شده است؛ که ما تنها به یک آیه اشاره می‌کنیم. قرآن کریم در آیه پنجم از سوره قصص می‌فرماید: «، اراده ما بر این قرار گرفته است که به مستضعفین نعمت بخشیم و آن‌ها را پیشوایان وارثین روی زمین قرار دهیم» (قصص، ۵).

در حکمت ۲۰۹ نهج البلاغه به نقل از لسان مبارک امام علی علیه السلام می‌خوانیم: «دنیا پس از سرکشی، به ما روی می‌آورد، چنان شتر ماده بدخو که به بچه خودمهربان گردد. سپس این آیه را خواند: و اراده کردیم که بر مستضعفین زمین منت گذارده، آنان را امامان و وارثان حکومت‌ها گردانیم».

۶. نتیجه گیری

ما در این پژوهش تلاش نمودیم تا با تکیه بر قرآن کریم، نهج البلاغه و اندیشه های سیاسی امام خامنه ای به مثابه امام رهبری جامعه و بیانیه گام دوم انقلاب به عنوان مهم ترین متن و نقشه پیش روی انقلاب اسلامی، به بررسی و شرح مؤلفه های گفتمان تمدن ساز بپردازیم. مهم ترین مؤلفه و دال مرکزی گفتمان تمدن ساز در آئینه قرآن، نهج البلاغه و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در آئینه قرآن و نهج البلاغه و بیانیه گام دوم انقلاب، «حاکمیت الهی» با اتکا به اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است. در گفتمان اسلام ناب محمدی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مفهوم «حاکمیت الهی» (توحید) در مقام دال مرکزی وظیفه مفصل بندی معانی و نشانه هایی را بر عهده دار که از این طریق از گفتمان «اسلام آمریکایی» بازشناخته می شوند. در نگاه رهبر انقلاب اسلامی اصل تمامی عقاید اسلامی، مسئله توحید، خدا باوری و خدامحوری است. این گفتمان دارای دال های شناور و مؤلفه های متعددی است که از جمله آن می توان به بیست و دو مؤلفه مذکور اشاره نمود. این مؤلفه ها در حوزه های اعتقادی، اخلاقی، سیاسی، اقتصادی و... قابل دسته بندی می باشند. این مجموعه، همانند بخش های یک پازل می باشد و نبود هر یک از این مؤلفه ها موجب می شود که ما از دستیابی به گفتمان تمدنی باز بمانیم. همچنین می توان به «وعده پیروزی مستضعفین بر مستکبرین» به عنوان هژمون در گفتمان انقلاب اسلامی اشاره کرد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۳ش: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، قم.
- * نهج البلاغه، شریف رضی، تحقیق صبحی صالح، ۱۴۱۴ق، دارالهجره، قم.
۱. پروانه، محمود، ۱۳۹۶، پایداری و ناپایداری گفتمان‌های سیاسی در ایران، قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام، زمزم هدایت.
 ۲. جمشیدی، محمدحسین، ۱۳۸۸، اندیشه سیاسی امام خمینی، تهران، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
 ۳. جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۸، جستاری نظری در باب تمدن، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
 ۴. حقیقت، سید صادق، ۱۳۷۸، روش‌شناسی علوم سیاسی، قم، دانشگاه مفید.
 ۵. خامنه‌ای، سید علی، بیانیه گام دوم، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای. khamenei.ir
 ۶. خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۸ش: صحیفه نور، ج ۲۰، تهران، مرکز نشر و حفظ آثار امام خمینی.
 ۷. خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۸ش: شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران: مرکز نشر و حفظ آثار امام خمینی.
 ۸. دولتی، مجتبی، ۱۳۹۹، نقد گفتمانی دولت‌های پس از انقلاب اسلامی؛ با معیار گفتمان معیار، تهران: انتشارات قدر ولایت.
 ۹. دولتی، مجتبی، ۱۳۹۹، هندسه گفتمان تمدن ساز، تهران: انتشارات قدر ولایت.
 ۱۰. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۲)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، چاپ پنجم، تهران، انتشارات سمت.
 ۱۱. سعیدی شاهرودی، علی، ۱۳۹۰، گفتمان اصولگرایی؛ معیارها و شاخص‌ها، قم،

انتشارات زمزم هدایت.

۱۲. فیرحی، داوود، ۱۳۹۴، قدرت، دانش و مشروعیت، تهران، نشر نی.
۱۳. منصور، جهانگیر، ۱۳۹۳، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چاپ صد و نهم، تهران، نشر دوران.
۱۴. موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۴، شاخص های مکتب حضرت امام خمینی رحمته الله علیه؛ احیای اسلام و هویت اسلامی، ج ۶، تهران: انتشارات قدر ولایت.
۱۵. موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۴، شاخص های مکتب حضرت امام خمینی رحمته الله علیه؛ جهانی بودن انقلاب اسلامی، ج ۹، تهران: انتشارات قدر ولایت.
۱۶. نادری، مهدی، ۱۳۹۴، مبانی و مستندات «سیاست استکبارستیزی» در دیدگاه امام خمینی، دو فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، دوره ۴، شماره ۸، ۱۴۴ - ۱۲۷.
۱۷. نخعی، هادی (۱۳۷۶)، توافق و تزاخم منافع ملی و مصالح اسلامی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۱۸. هوارث، دیوید، ۱۳۷۸، «نظریه گفتمان»، مارش، دیوید و جری استوکر، روش و نظریه در علوم سیاسی، ترجمه امیرمحمد حاجی یوسفی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.